

FORUM

MARC BOONE

GESCHIEDENIS EN GESCHIEDSCHRIJVING ALS GEWILLIGE DIENSTMAAGDEN VAN DE POLITIEK? CASUS: DE HISTORISCHE CANON VAN VLAANDEREN^o

GESCHIEDSCHRIJVING EN POLITIEK, EEN ONVERMIJDELIJKE 'LIAISON DANGEREUSE' ?

In het vakgebied 'historische kritiek' dat sinds de verwetenschappelijking van de geschiedenis in de loop van de 19de eeuw een essentieel methodologisch onderdeel van elke geschiedenisopleiding is geworden, wordt in eerste instantie aandacht besteed aan de onvermijdelijke en evidente vaktechniek. De vraagstelling daarbij luidt: wat zijn historische bronnen, hoe leest een historicus/a kritisch deze bronnen, onderzoekt hij/zij hun waarde, onderkent daarbij eventuele vervalsingen, komt met tegenstrijdigheden in het reine en bouwt aan de hand van deze bronnen een historische synthese op.¹ Een essentieel onderdeel van deze systematische en methodologische benadering van het verleden is uiteraard het inzicht dat hoe we naar geschiedenis kijken een evoluerend proces is en dat niet alleen omdat er nieuwe bronnen voorhanden zijn gekomen. Elke generatie van historici stelt andere vragen aan het verleden, herziert, corrigeert en vervolledigt historische inzichten. Een inzicht in de historiografie, met andere woorden de evolutie van de geschiedschrijving, vormt dan ook een evident onderdeel van elk overzicht van de historische kritiek. Het gaat daarbij over meta-geschiedenis, die niet zozeer aandacht besteedt aan wat in een bepaalde periode en

^o Ik dank de anonieme referenten voor hun waardevolle opmerkingen bij een eerste versie van deze tekst, en ook de collega's Isabelle De Vos (UGent), Freddy Mortier (UGent), Karel Van Nieuwenhuyse (KUL) en Karel Velle (Algemeen rijksarchief en UGent), Kaat Wils (KUL) voor suggesties die de tekst beter en leesbaarder hebben gemaakt. De uiteindelijke interpretatie blijft uiteraard de verantwoordelijkheid van de auteur.

¹ Enkele handboeken die momenteel aan de Vlaamse universiteiten gebruikt worden: M. Boone, *Historici en hun métier. Een inleiding tot de historische kritiek*, Gent, 2015; V. Soen, *Geschiedenis is een werkwoord. Een inleiding tot historisch onderzoek*, Leuven, 2016.

binnen een bepaalde problematiek gebeurd is, maar eerder over hoe historici het beeld daarvan hebben geconstrueerd en verspreid. Om de woorden te herhalen van de Nederlandse historicus Jan Romein (1893-1962) grondlegger van de theoretische geschiedenis in Nederland: “Geloof niet wat de geschiedschrijvers zeggen, geloof vooral niet dat ze het zonder reden zeggen”.²

In de hierna volgende bijdrage wordt ingegaan op een specifiek aspect daarvan, dat ook al zo oud is als de geschiedschrijving zelf: het politiek aanwenden van de geschiedenis en het construeren van een voorstelling van de geschiedenis met een welbepaald politiek doel voor ogen. Ook voor dit thema is een uitvoerige literatuur voorhanden, voor het Nederlandse taalgebied verwijzen we naar het werk van de in Groningen werkzame Vlaamse auteur Antoon De Baets.³ Dergelijk misbruik van de geschiedenis kan verwacht worden in dictaturen, en hoort in zekere zin tot het arsenaal van middelen dat dictators aanwenden om hun visie op de geschiedenis als standaard op te leggen. De Baets beklemtoont dat ook in westerse liberale democratieën de geschiedenis onder politieke druk wordt gezet. De doorgaans gehanteerde strategie bestaat erin historici tot onderwerp te maken van smaadzaken die vaak een politiek-ideologisch geïnspireerde achtergrond hebben.⁴ Maar er zijn natuurlijk ook andere wegen mogelijk om historische kennis dienstbaar te maken aan een ideologie of aan een politieke strekking. Welke strategie ook wordt aangewend, alle hebben ze de bedoeling het historisch onderzoek te beïnvloeden of de verspreiding van historisch inzicht aan banden te leggen. We zullen dit onderwerp uitwerken aan de hand van een actuele casus: de in het Vlaamse regeerakkoord van 2019 voorgestelde canon naar Nederlands voorbeeld. Eerst gaan we in op het tot stand komen van dit canonvoorstel, vervolgens bespreken we enkele reacties (wetenschappelijk en pedagogisch) om te eindigen bij enkele algemene beschouwingen en daarbij de vraag stellen of Nederland in deze echt het ideale gidsland is?

2 Deze befaamde zinsnede van Jan Romein werd als motto meegegeven aan diens *Geschiedenis van de Noord-Nederlandse geschiedschrijving in de middeleeuwen*, Haarlem, 1932. Zie verder ook: J. Romein, *Zekerheid en onzekerheid in de geschiedwetenschap. Het probleem der historische objectiviteit*, in: *In opdracht van de tijd. Tien voordrachten over historische thema's*, Amsterdam, 1946, pp. 34-35; B. Hageraats, (ed.), *Geloof niet wat geschiedschrijvers zeggen...! Honderd jaar Jan Romein, 1893-1993*, Amsterdam, 1995. Een en ander gecontextualiseerd bij J. Tollebeek, *The Use of History in Belgium and the Netherlands, 1945-65: Presentism and Historicism in the Work of Jan Romein*, Pieter Geyl, and Leopold Flam, in: *Dutch Crossing*, nr. 39, 2015, pp. 54-73.

3 A. De Baets, *Gebruik en misbruik van de geschiedenis*, Amsterdam, 2008, aan te vullen met A. De Baets, *Laws governing the Historian's free expression*, in: B. Bevernage & N. Wouters (ed.), *The Palgrave handbook of state-sponsored history after 1945*, London, 2018, pp. 39-67.

4 A. De Baets, *Gebruik en misbruik [...]*, pp. 85-115. Het toeval (?) wil dat op het ogenblik waarop deze tekst wordt geschreven in Dirk Voorhoof, 'Rechtbank vrijwaart academische vrijheid', in: *De Juristenkrant*, vol. 13, 4 november 2020, nr. 417, melding wordt gemaakt van een uitspraak van de Gentse rechtbank op 23 oktober 2020 waarin de klacht namens baron Benoît de Bonvoisin tegen een aan de UGent gemaakte masterscriptie uit het jaar 2017 wordt afgewezen.

DE IDEE VAN EEN VLAAMSE CANON: EEN POLITIEK-IDEOLOGISCH GELADEN INITIATIEF, VAN 11 JULITOESPRAAK NAAR REGEERAKKOORD

Het Vlaams regeerakkoord voor de periode 2019-2024 bevat vier passages waarin sprake is van een Vlaamse canon naar Nederlands voorbeeld.⁵ Het akkoord bezegelt het tot stand komen (met ingang van 2 oktober 2019) van de regering onder leiding van Jan Jambon (N-VA). Naast zijn partij bestaat de regering uit een coalitie met de Vlaamse christendemocraten (CD&V) en liberalen (Open VLD). In drie van deze vier passages waarin sprake is van de canon wordt deze expliciet gekoppeld aan het doel om *“onze Vlaamse identiteit complexloos te kunnen beleven”*. Er wordt gepreciseerd dat het gaat om *“een lijst van ankerpunten uit onze Vlaamse cultuur, geschiedenis en wetenschappen die zowel in het onderwijs als in het kader van inburgeringstrajecten ter ondersteuning gebruikt worden”*. Verder wordt uitgekeken naar een museum dat de Vlaamse geschiedenis en cultuur voor een breed publiek ontsluit en wordt ook de VRT opgeroepen bij te dragen aan de ‘Vlaamse identiteit’. Er wordt nadrukkelijk naar het Nederlandse voorbeeld verwezen:

“We stellen in navolging van Nederland een Canon van Vlaanderen op. Deze werkt met vensters: personen, gebeurtenissen en cultureel erfgoed laten samen het verhaal van de historische en culturele ontwikkeling van Vlaanderen als Europese natie zien”.

Terloops: het Nederlandse voorbeeld geeft, bij monde van de voorzitter van de wetenschappelijke commissie die de eerste canon van Nederland heeft uitgewerkt, de Utrechtse literatuurwetenschapper Frits van Oostrom, aan dat een canon nooit de identiteit maar in het beste geval het collectief geheugen van een land kan weerspiegelen. Nationale identiteit omschreef hij als *“een bedrieglijk, ja gevaarlijk begrip”*.⁶ Wel wordt aangestipt dat indien een canon niet meebouwt aan een nationale identiteit ze wel helpt bij het tot stand komen van een collectieve herinnering, en als dusdanig een nuttig instrument kan zijn om burgerschap te bevorderen. Bovendien kan ze ook het integreren van nieuwkomers in de eigen samenleving stimuleren.

Het Vlaamse regeerakkoord bouwt met dit alles verder op de startnota die N-VA voorzitter Bart De Wever op 12 augustus 2019 neerlegde als vertrekpunt van de regeringsonderhandelingen. In het luik dat over Cultuur handelt, lezen we het volgende:

“Om het identiteitsbesef van de jongere generaties te bevorderen, stellen we in navolging van Nederland een Vlaamse canon op, een lijst van ankerpunten uit onze Vlaamse cultuur en geschiedenis, die Vlaanderen als Europese natie typeren en die onze leerlingen op school en nieuwkomers in onze inburgeringscursus moeten kennen”.⁷

⁵ Zie <https://www.vlaanderen.be/publicaties/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2019-2024> (geconsulteerd op 7 november 2020).

⁶ F. van Oostrom, *A key to Dutch history. The cultural canon of the Netherlands*, Amsterdam, 2007, p. 27: in de Engelstalige versie heet het een *‘the ponderous and tenuous concept of national identity’*. Hierbij verwijst hij naar de nog steeds erg leesbare tekst van C.A. Davids: *C.A. Davids, Global history en de ‘canon’ van de Nederlandse geschiedenis*, Amsterdam, 2005, pp. 7-9.

⁷ Zie https://www.n-va.be/sites/default/files/19o811_startnota_vlaamse_formatie.pdf

Nog wat verder teruggaand in de tijd is de tekst van de 11 julitoespraak van Theo Francken (N-VA boegbeeld en gewezen federaal staatssecretaris voor asiel en migratie) van – uiteraard – 11 juli 2019 het vermelden waard. De tekst is zoals het de voormalige staatssecretaris betaamt via sociale media en op de website van Doorbraak ruim verspreid.⁸ De speech droeg als titel *Leer onze jeugd opnieuw dromen* en gaat uitgebreid in op de noodzaak om de Vlaamse identiteit te kunnen behouden en versterken, “want zonder die identiteit zijn wij niemand”.

< “Ik heb dat idee gelanceerd tijdens mijn 11 julitoespraak. Dat gaat over iets wat in Nederland al lang bestaat.” Theo Francken over de Vlaamse canon. [Foto: Wikimedia Commons, 2018]

Na een uithaal naar de culturele elite die het Vlaanderen onder de kerktoeren laat dunkend en zelfs negatief bekijkt, gaat de speech in op wat beter kan in het onderwijs: strikte neutraliteit in het onderwijs en het opleggen van een taal – uiteraard het Nederlands – in het schoolgebeuren. Op zich niet verwonderlijk: de heer Francken is pedagoog van opleiding en hij koestert een uitgesproken belangstelling voor en opvatting over waar het met het onderwijs naartoe moet. En dan volgt de passage waarin de noodzaak van een Vlaamse canon ter sprake komt.

“Het versterken en overbrengen van de Vlaamse identiteit, op een positieve manier, zou een missie op zich moeten zijn voor ons onderwijs. Ook daarvan lijkt men zich onvoldoende bewust. Sinds mei 68 ruimde het streven naar excellentie op school baan voor het aanleren van sociaal bewustzijn en dito verontwaardiging. Het positief benadrukken van het eigene paste niet langer in dat plaatje. Dat zou scholieren immers trots kunnen maken op de eigen geschiedenis en cultuur. En trots zijn op jezelf, laat staan op Vlaanderen, wordt aanzien als ‘fout’ en soms zelfs als gevaarlijk. Een te veel aan trots zou immers wel eens kunnen leiden tot culturele arrogantie en superioriteitsdenken, en dat kunnen we niet hebben in de multiculturele droomsamenleving van de toekomst.

⁸ (geconsulteerd op 7 november 2020).

⁸ <https://doorbraak.be/onderwijs-leer-jeugd-dromen/> (geraadpleegd op 7 november 2020).

(...) Grote delen van het onderwijsveld en de academische wereld zijn tot op vandaag doordrongen van die gedachte. Ikzelf kan het daarmee niet grondiger oneens zijn. Trots zijn op jezelf, op je geschiedenis en op je cultuur zijn geen negatief, maar wel een positief en zelfs een emancipatorisch gegeven."

En dan volgt bij wijze van conclusie, ingeleid met een "Vrienden, het roer moet daarom omgeslagen worden":

"Waar we nood aan hebben is een Vlaams onderwijs dat ongecompliceerd en op een positieve maar genuanceerde manier de leerlingen inwijdt in onze Vlaamse taal, cultuur én geschiedenis. Dat begint bij een nieuwe canon van de geschiedenis, waarbij de scholen op een onbevungen manier de verwezenlijkingen van onze cultuur en geschiedenis kunnen overbrengen op de jeugd, zonder evenwel een oog dicht te knippen voor de donkere pagina's van de eigen geschiedenis. Parallel daaraan mag er best wat meer aandacht komen voor Vlaamse kunstenaars op school, van Jan Van Eyck over Emile Claus tot Michael Borremans, via een canon van de Vlaamse kunst. En hoe kunnen we de jeugd beter prikkelen tot nieuwsgierigheid en ondernemen, dan door hen de voorbeelden aan te reiken van de Vlaamse top-uitvinders die de loop van de geschiedenis en het leven van de mensheid zelf hebben veranderd?"

De tekst vertoont uiteraard een hoog '11 juli-speech-gehalte' maar heeft meteen ook het voordeel van de duidelijkheid. Via zijn geprefereerd communicatiemiddel, een tweet, heeft Francken zelf de link gelegd tussen zijn toespraak en het regeerakkoord, voor de passages over de canon eist hij in zekere zin het intellectuele vaderschap op.⁹

9 <https://twitter.com/FranckenTheo/status/1161372429370961920>.

> Tweet van Theo Francken, 2019. [Twitter Theo Francken]

De aanval op de weldenkende (lees: politiek correct denkende) elite die in deze tekst nadrukkelijk aanwezig is, is niet zomaar een echo van wat in vele populistische publicaties en redevoeringen in binnen- en buitenland opduikt. Het is ook geen alleenstaand geval, of een voor de betrokkene of zijn partij typerende uitval.¹⁰ Het door de auteur van de startnota in 2019 gepubliceerde boek over 'identiteit' ademt dezelfde ingesteldheid uit.¹¹

In uitvoering van het regeerakkoord duikt de canon dan ook op in de beleidsnota van minister van Onderwijs Ben Weyts (N-VA), andermaal in sterk door teleologie gekleurde bewoordingen.

"In navolging van Nederland stel ik een Canon van Vlaanderen op. Deze werkt met vensters: personen, gebeurtenissen en cultureel erfgoed laten samen het verhaal van de historische en culturele ontwikkeling van Vlaanderen als Europese natie zien. De canon is bedoeld voor de ondersteuning van het onderwijs. Ik geef een onafhankelijke en pluralistisch samengestelde wetenschappelijke commissie de opdracht de canon samen te stellen."¹²

In een verder oplist van de beleidsinitiatieven met betrekking tot onderwijs wordt een canon voor het jaar 2022 in het vooruitzicht gesteld.

Op 19 september 2020 raakte dan bekend dat de Leuvense historicus Emmanuel Gerard de opdracht om deze commissie voor te zitten, had aanvaard.¹³ In een interview met de krant *De Morgen*, gepubliceerd op 30 oktober 2020, gaf Gerard aan dat hij negen experts bereid gevonden had om in deze commissie te zetelen. Alleen mochten hun namen nog niet worden bekend gemaakt, het was nog wachten op de goedkeuring van

¹⁰ Hoe de visie op geschiedenis politiek wordt geproblematiseerd, bleek nog in de marge van het canondebat op 10 maart 2020. Naar aanleiding van het collectieve ontslag van enkele historici, stuk voor stuk prominente leden van de wetenschappelijke raad van de Kazerne Dossin in Mechelen (het door de Vlaamse overheid opgerichte 'Memoriaal, museum en documentatiecentrum over de Holocaust en mensenrechten'), klonk op radio 1 uit de mond van federaal N-VA parlementslid Michael Freilich, partijgenoot en collega van Francken in het federale Belgische parlement, de uitspraak 'good riddance' (opgeruimd staat netjes). Zie: <https://www.demorgen.be/nieuws/michael-freilich-n-va-haalt-fors-uit-naar-wetenschappelijke-raad-dossin~b3718a31/> en <https://radio1.be/negen-wetenschappers-van-kazerne-dossin-nemen-ontslag> (geconsulteerd op 8 november 2020).

¹¹ Ba. De Wever, *Over identiteit*, Gent, 2019: de auteur zet zich bij herhaling af tegen de sociale en culturele elite. Ze wordt verweten "op de eigen culturele identiteit neer te kijken" en collectieve identiteit te herleiden "tot een louter verzinsel waarvan mensen best konden worden bevrijd" (p. 17), "graag smalend" (p. 22) neer te kijken op televisieproducties van eigen bodem zoals *Familie*, *Thuis* of *FC De Kampioenen*, de mensen een identiteit op te dringen die ze niet wil, en hypocriet cultuurrelativistisch te zijn (pp. 119-121).

¹² Zie de beleidsnota, de canon wordt aangehaald op pp. 11, 36, 85 en 97: <https://www.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota-2019-2024-onderwijs> (geconsulteerd op 8 november 2020).

¹³ *De Standaard*, 19-20 september 2020, p. 5.

de Vlaamse regering vooraleer dat dezelfde dag, na de bijeenkomst van de regering, door de minister van Onderwijs Ben Weyts kon plaats vinden.¹⁴ Dit laatste werpt andermaal een politieke slagschaduw op het hele gebeuren, wat in schril contrast staat tot het Nederlandse voorbeeld, in Nederland heeft de politiek zich bewust heel afzijdig gehouden. Als we de samenstelling van de canoncommissie bekijken, is alvast de belofte van multidisciplinariteit vervuld: twee literatuurwetenschappers, twee kunstwetenschappers, een filosofe, een archeoloog, een journaliste en naast voorzitter Gerard nog één enkele historicus.¹⁵ Omdat de canon heel nadrukkelijk op een toepassing in het onderwijs mikt, valt vooral het ontbreken van een expert geschiedenisdidactiek op. Dit contrasteert met de samenstelling van de Nederlandse commissie. Aldaar is de canon ook voor aanwending in het onderwijs bedoeld: nadrukkelijk voor het basisonderwijs en voor uitdieping in het voortgezet onderwijs. De Nederlandse canoncommissie telt eveneens negen leden, waaronder drie historici, een literator, twee literatuurwetenschappers en opvallend (en logisch) twee vakdidactici geschiedenis.¹⁶ Dit laatste aspect en de algemene vaststelling dat er kennelijk amper beroepshistorici warm zijn te maken voor het initiatief, wekt natuurlijk de vraag op waarom er uitgerekend bij deze laatste groep, die zich in eerste instantie zou moeten aangesproken voelen, uiteindelijk zo weinig enthousiasme te vinden is?

REACTIES EN INITIATIEVEN

Vermits uitgerekend het vakgebied geschiedenis nogal prominent in beeld komt, zijn er uiteraard na het bekend worden van de canonplannen van de nieuwe Vlaamse regering bijeenkomsten geweest met vertegenwoordigers van historici werkzaam aan een van de vier Vlaamse universitaire geschiedenisdepartementen: Gent, Antwerpen, Brussel en Leuven. Binnen de context van de letterenfaculteiten, waarvan de geschiedenisopleidingen deel uitmaken, is er ook intern overleg geweest. Ook op de vergadering van de klasse der menswetenschappen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen en Kunsten (KVAB) van 16 november 2019 is het thema in een korte discussie ter sprake gebracht. Uit dit alles kwam een ontbreken van enig enthousiasme voor de canongedachte bij de historici die beroepshalve met het verleden begaan zijn en vooral bij zij die betrokken zijn bij de opleiding van toekomstige geschiedenisleraren naar voren. Zoals kon verwacht worden, zijn er gradaties in dit manco aan enthousiasme, gaande van een resoluut afwijzen, tot een wat rekkelijk standpunt in de zin van, 'als wij onze bereidheid niet tonen om mee te werken, wie zal het dan doen?'

— 14 *De Morgen*, 30 oktober 2020, p. 12.

15 <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/10/30/deze-9-experten-zullen-de-vlaamse-canon-uitwerken/> (geraadpleegd op 8 november 2020). In de commentaar die daags daarop in *De Standaard* verscheen werd al gewezen op het mijnenveld waarin de commissie zich zou begeven: https://www.standaard.be/cnt/dmf20201030_97718866 (geraadpleegd op 8 november 2020).

16 Zie <https://www.canonvannederland.nl/nl/downloads/doorklikken-naar-canonrapport> en in het document 'Open vensters van onze tijd' pp. 80-81 (geraadpleegd op 11 november 2020).

< “We stellen een Vlaamse canon op, een lijst van ankerpunten uit onze Vlaamse cultuur en geschiedenis, die Vlaanderen als Europese natie typeren.”
Bart De Wever in de startnota. [Foto: Wikimedia Commons, 2014]

Naast de gebruikelijke opiniestukken en interviews in kranten die volgden op de bekendmaking van het initiatief, is er ook een artikel verschenen in het Leuvense tijdschrift *Karakter. Tijdschrift van Wetenschap*.¹⁷ De auteurs vormen een kwartet van historici en dit viertal is niet toevallig samengesteld. Ze dragen op dat ogenblik de verantwoordelijkheid voor de lerarenopleidingen ge-

schiedenis in de universiteiten van Gent, Antwerpen en Leuven. Twee ervan, De Paepe en Janssenswillen, hebben ondertussen de rangen van de inspectie geschiedenis van de Vlaamse gemeenschap verhoogd. Vanuit hun nauwe betrokkenheid bij de organisatie van het geschiedenisonderwijs en de lerarenopleiding voelen ze zich door de fixatie van de te ontwerpen canon op het onderwijs uiteraard direct aangesproken. Het artikel opent met een opmerkelijk citaat uit een opiniestuk dat Bart De Wever in 2002 inzonder naar *De Standaard*.

*“Geschiedenis laat zich niet canoniseren tot absolute en eeuwige waarheid. Een officiële versie van het verleden opleggen, als dienstmaagd voor het politieke heden, is typisch voor totalitaire regimes. In een democratie moet de overheid daaromtrent de grootste schroom aan de dag leggen.”*¹⁸

— 17 T. De Paepe, Br. De Wever, P. Janssenswillen & K. Van Nieuwenhuyse, Dienstmeid of kritische vriendin? Waarom een Vlaamse canon geen goed idee is voor het geschiedenisonderwijs, in: *Karakter. Tijdschrift van Wetenschap*, nr. 68, december 2019, (zie ook: <https://www.tijdschriftkarakter.be/category/nummer-68-12-2019/> geraadpleegd op 8 november 2020).

18 Verschenen in *De Standaard*, van 27 februari 2002 onder de titel ‘Maak geen misbruik van de geschiedenis’: zie https://www.standaard.be/cnt/dss27022002_003 (geraadpleegd op 8 november 2020). Opmerkelijk is dat De Wever hier als voorbeeld van een politiek aangestuurd onderzoek, waarvan de nobele motieven kunnen in vraag worden gesteld, de Lumumba commissie vermeldt. Eén van de vier historici die toen door het parlement waren aangesteld was Emmanuel Gerard.

Het stuk was ondertekend door Bart De Wever, historicus en N-VA partijbestuurslid.¹⁹ Anno 2019 kijkt De Wever als N-VA voorzitter duidelijk op een andere manier naar het verschijnsel historische canon, een geval van voortschrijdend inzicht?

Het verdient dan ook aanbeveling even naar de voornaamste bezwaren te kijken.

REDENEN VOOR DE AFWIJZING/NEGATIEVE REACTIE BIJ DE HISTORICI

WETENSCHAPPELIJKE PROBLEMEN

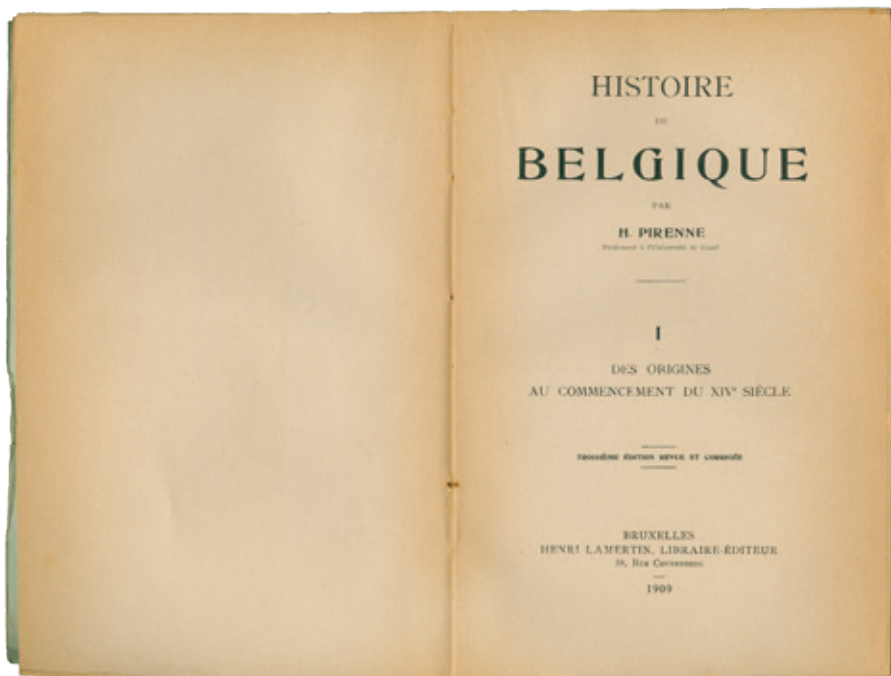
Het vastleggen van het verleden in een canon is vanuit geschiedtheoretisch oogpunt helemaal niet evident.²⁰ Het staat zondermeer haaks op de ontwikkeling van de geschiedwetenschap en het wordt helemaal problematisch indien dit gebeurt vanuit een duidelijke politiek-ideologische visie. Het komt elke democratische politieke partij en/of ideologische stroming uiteraard toe om te proberen haar programma en doelstellingen in concreet beleid om te zetten, zo ook de N-VA. Het is even evident dat dit fundamentele theoretische bezwaar tegen een canonisering van de geschiedenis even goed zou gelden indien een andere ideologische stroming dit zou voorstellen. Het verzet tegen de door de overheid opgelegde herinneringseducatie moge dit illustreren.²¹ Wat uit de reeds aangehaalde toespraken en beleidsteksten blijkt, is dat hoe dan ook het geschiedenisbeeld dat de canon verondersteld wordt uit te dragen, bedoeld is om de Vlamingen een zekere trots bij te brengen en vooral dat ze de evolutie van Vlaanderen tot een 'Europese natie' dient te schragen. Dit is een teleologische (doelgerichte) visie die qua inspiratie niet zoveel verschilt van een traditionele benadering van de nationale geschiedenis, een machtig narratief waarvan het eindpunt de gewenste politieke realisatie is. Aan het einde van de 19de eeuw zijn daarvan verschillende voorbeelden in

¹⁹ Een ander opmerkelijk citaat uit hetzelfde opiniestuk lijkt ook relevant voor wie naar de hiervoor geschetste ontstaansgeschiedenis van de Vlaamse canon kijkt. Het alludeert op de plannen die in 2002 ontworpen werden rond het museum en memoriaal dat later in de Kazerne Dossin zou worden gerealiseerd: *“De Vlaamse overheid gaat nog een stapje verder. Net als de holocaustontkenners zelf, probeert ze het oorlogsverleden in te schakelen in een hedendaags politiek discours. Een voorbeeld hiervan zijn de plannen voor een holocaustmuseum waarbij de Vlaamse overheid recent vastliep in de botsing tussen de grenzen van de wetenschappelijke correctheid en de politieke boodschap die zijzelf en anderen via het museum willen verkondigen.”*

²⁰ Vele bezwaren zijn ook al tegen de in het Vlaamse canonvoorstel eveneens als model naar voren geschoven Nederlandse canon naar voren gebracht, zie in een vergelijkende context: M. Grever & S. Stuurman (ed.), *Beyond the canon. History for the twenty-first century*, Basingstoke-New York, 2007.

²¹ K. Wils & K. Van Nieuwenhuysse, *Zin en onzin van herinneringseducatie*, in: P. d’Hoine & B. Pattyn (ed.), *Tijd, evolutie en duurzaamheid. Lessen voor de eenentwintigste eeuw*, Leuven, 2013, pp. 41-64. In 2008 was door toenmalig minister van Onderwijs (de Vlaamse socialist Frank Vandenbroucke) een ‘Bijzonder comité voor herinneringseducatie’ opgericht dat zich in eerste instantie zou richten op de herinnering van de Tweede Wereldoorlog, in 2014 werd dit uitgebreid naar de Eerste Wereldoorlog. Het comité groepeerde spelers uit het onderwijsveld en musea en erfgoedinstellingen.

diverse landen tot stand gekomen.²² In België is een klassiek voorbeeld daarvan voorhanden: de *Histoire de Belgique*, ook in het Nederlands vertaald, van Henri Pirenne. Dit werk beslaat uiteindelijk zeven forse delen en werd geschreven tussen 1899 en 1932.²³

^ Titelpagina van *Histoire de Belgique* van Henri Pirenne. [ADV N, VB 401]

De canon splitst het nationale narratief weliswaar op in 'vensters', waar het bij Pirenne en gelijkaardige (en vaak gelijktijdige) initiatieven nog ging om een breed meanderend doorlopend verhaal. Door het werken met 'vensters' spiegelt de canon zich alvast vormelijk aan een meer gefragmenteerde visie op het nationale verleden. Na twee wereldoorlogen en nadat de samenleving de effecten van een dolgedraaid nationa-

— 22 De literatuur over dit thema is uitgebreid, zie een comparatieve insteek in S. Berger, *Writing the Nation: a Global Perspective*, Basingstoke, 2007 en S. Berger & C. Lorenz (ed.), *Nationalizing the Past: Historians As Nation Builders In Modern Europe*, New York, 2010.

23 H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, 7 delen, Brussel, 1899-1932 (deel 1 verscheen oorspronkelijk eerst in een Duitse versie in een reeks 'nationale' geschiedenissen aangestuurd door de Duitse historicus Karl Lamprecht).

lisme aan de lijve had ondervonden, is een breed narratief met een duidelijke uitkomst (de eigen natiestaat) niet langer wenselijk, laat staan intellectueel verdedigbaar. In tegenstelling tot het grote nationale verhaal van weleer wordt de geschiedenis sindsdien ook op een andere, meer gefragmenteerde manier benaderd. Een canon, opgebouwd aan de hand van 'vensters' is daar een toepassing van. Dergelijke meer gefragmenteerde aanpak kent ook vele modellen, zeer invloedrijk is dat van de *Lieux de mémoire* van Pierre Nora (verschenen in de jaren 1984-1992), aanvankelijk toegepast op Frankrijk (of de meerdere Frankrijken, een van de delen heet niet toevallig 'les France'). In vele Europese landen (Italië, Duitsland enz.), maar ook erbuiten (Québec) is dit model geïmiteerd, vaak met groot succes bij een breed publiek. Zo ook in België, in Nederland en in een aparte poging ook in een overkoepelende Noord-Zuid benadering.²⁴ De vergelijking met de canonbenadering beperkt zich evenwel vooral tot de vorm. De geschiedenis wordt in het *Lieux de mémoire* model immers ook herleid tot een aantal momenten, kapstukken, vensters of hoe men ze noemen wil. Van een dwingend keurslijf dat tot een welbepaalde visie en attitude moet aanleiding geven, zoals het vormen van een eigen identiteit of natie, is echter geen sprake. Integendeel zelfs: het nodigt uit tot deconstructie van de per definitie geconstrueerde nationale identiteiten. Dit vormt een sterk contrast met het initiatief van de Vlaamse canon, dat zoals gesteld in het Vlaamse regeerakkoord tot doel heeft het "verhaal van de historische en culturele ontwikkeling van Vlaanderen als Europese natie" te zien te geven. Immers, deze verschillende initiatieven om het *Lieux de mémoire* model op vele Europese landen toe te passen, zijn niet getekend door een sterk teleologisch doel.²⁵ Integendeel: ze geven uitdrukking aan de wens om de 'nationale geschiedenis' niet langer als een groot narratief te beschouwen en bieden de lezer en consument van de *Lieux de mémoire* een kans om een welhaast individueel parcours doorheen de geschiedenis uit te stippelen. In zijn begeleidend schrijven bij de *Nederlandse Plaatsen van Herinnering* maakt ook Henk Wesseling dit onderscheid: het gaat eerder om een familiealbum dan om een canon.²⁶ De canonidee daarentegen is, precies omwille van de politieke aansturing en ideologische inspiratie, wel teleologisch gekleurd. Maar ook aan de *Lieux de mémoire* benadering kleven schaduwkanten: ze herleidt immers geschiedenis gemakkelijk tot herinnering en tot een exclusieve erfgoed-benadering. De vraag is evenwel of een teruggrijpen naar een canon het meest aangewezen antwoord is op de malaise die

24 H.L. Wesseling (red.), *Plaatsen van herinnering*, 4 delen, Amsterdam, 2006-2007. En voor België: J. Tollebeek, G. Buelens, G. Deneckere & S. De Schaepdrijver (red.), *België, een parcours van herinneringen. Deel 1: plaatsen van geschiedenis en expansie. Deel 2: plaatsen van tweedracht, crisis en nostalgie*, Amsterdam, 2008. J. Tollebeek & H. te Velde (red.), *Het geheugen van de Lage Landen*, Rekkem, 2009.

25 Het model blijft een bron van inspiratie, zie recent een door het Belgienzentrums in Paderborn uitgebrachte bundel essays: H. Kamp & S. Schmitz (ed.), *Erinnerungsorte in Belgien. Instrumente lokaler, regionaler und nationaler Sinnstiftung*, Bielefeld, 2020.

26 In context geplaatst bij E. Jonker, *Op eieren lopen. Canonvorming met een slecht geweten*, in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, nr. 121, 2006, p. 84.

ook in het laatste deel van *Nora* verwoord wordt: de kritische benadering van het verleden die als het ware opgeslokt is door een grote maatschappelijke overgave aan een herinneringscultuur.

De canon zoals hij is gelanceerd, baadt in een quasi romantisch geschiedenisbeeld van een eeuwenoude Vlaamse natie. Dit is zowat de erfzonde voor elke historicus: een anachronistisch terug projecteren van een relatief recente constructie, in dit geval de Vlaamse deelstaat zoals die in de context van verschillende staatsvormingen in de Belgische context is tot stand gekomen, op een verleden waarin de notie Vlaanderen een totaal andere invulling kende. Zowel territoriaal, taalkundig en chronologisch is het Vlaanderen van voor 1830 iets dat erg verschilt van het Vlaanderen dat – om het simpel te houden – in Belgische context slaat op het deel van het grondgebied waar Nederlandstaligen wonen. In de startnota van Bart De Wever wordt uitgegaan van een opsomming van grote daden die Vlamingen in het verleden verricht hebben, waarbij de selectie – de Vlaamse meesters, de Vlaamse textielnijverheid, technologische vernieuwingen in uiteenlopende domeinen (scheepsbouw, geneeskunde, cartografie, en industrie) alvast chronologisch enige verbazing kan wekken. Binnen dit lijstje zou een groot aantal van de historische personages retrospectief wel opschrikken van het feit dat ze plots 'Vlaams' zijn geworden. Om de absurditeit van dergelijke oefening aan te tonen, volstaat het om het chronologisch door elkaar haspelen van deze identiteiten in gedachten even om te draaien. Als we uitgaan van de Vlaamse identiteit die expliciet vanaf de 11de eeuw tot het einde van het ancien régime (eind 18de eeuw) gangbaar was: Vlaming is een inwoner al dan niet geboren op het grondgebied van het graafschap Vlaanderen, dan zijn zowel de auteur van de startnota, de huidige minister van Onderwijs, de voor cultuur bevoegde minister-president en de auteur van de bewuste 11 julitoespraak waar we uit citeerden, overduidelijk geen Vlamingen, maar Brabanders! Het blijft natuurlijk ironisch dat uitgerekend de geschiedenis van het oude, middeleeuwse, graafschap Vlaanderen dat zijn naam gaf aan de huidige politieke Belgische deelregio Vlaanderen, als Belgisch ankerpunt in de constructie van de natiestaat België een centrale plaats kreeg.²⁷

De startnota die reeds werd aangehaald, besluit na dergelijke opsomming "*wij mogen trots zijn op dat verleden!*" Deze houding heeft niet echt de verdienste origineel te zijn. Integendeel, ze maakt deel uit van een oude betrachting die in de context van de Vlaamse beweging bij tijd en wijle de kop opsteekt. Zo heeft in 1996 toenmalig VU-parlementslid Christiaan Vandenbroeke in het Vlaamse parlement geijverd voor het in de eindtermen van het (geschiedenis)onderwijs opnemen van het beleven van de Vlaamse identiteit. Daar is hartsgrondig over gedebatteerd in het Vlaamse parlement nadat in de pers een hele reeks van opinies en kritieken naar voren werden gebracht.²⁸

— 27 J. Tollebeek, *An era of grandeur. The middle ages in Belgian national historiography, 1830-1914*, in: R.J.W. Evans & G.P. Marchal (ed.), *The uses of the middle ages in modern European states. History, nationhood and the search for origins*, London-New York, 2011, pp. 113-135.

28 De discussie in het Vlaamse Parlement d.d. 1996 en het wetsvoorstel Vandenbroeke

< Als VU-parlementslid hield Christiaan Vandenbroeke zich voornamelijk bezig met onderwijs. Hij ijverde voor het opnemen van het beleven van de Vlaamse identiteit in de eindtermen van het (geschiedenis)onderwijs. [ADV, VB 10296]

Ook intern onder historici is flink gedebatteerd, ondergetekende heeft het toen zelfs even aan de stok gehad met Vandenbroeke, een fijne collega aan de UGent overigens. Het voorstel van

Vandenbroeke heeft het toen niet in zijn totaliteit gehaald, maar wat nu als inspiratie voor de canon naar voren komt, herneemt in belangrijke mate deze ambitie. Het belangrijkste verschil tussen 1996 en 2019 is natuurlijk de sterk toegenomen politieke kracht van het Vlaams-nationalisme, en vooral het feit dat deze stroming voor het eerst de minister van Onderwijs levert. Zoals gesteld: elke partij of ideologische strekking heeft het volste recht om zijn programma in concrete verwezenlijkingen om te zetten. Al moet in dit concrete geval toch de vraag worden gesteld waarover de coalitiepartners droomden toen ze dit mee goedkeurden. Vooral in het geval van de Open VLD is dit niet zomaar te verklaren, gezien hun intellectuele voorgeschiedenis, en gegeven ook het forse weerwerk dat ze in 1996 tegen het voorstel Vandenbroeke in stelling hebben gebracht.

De ambitie in Vlaams-nationale kringen om de geschiedenis van Vlaanderen te instrumentaliseren, vangt evenwel niet aan met het voornemen uit 2019 om een Vlaamse canon naar Nederlands voorbeeld uit te werken, en ook niet met de plannen van een ijverig en geëngageerd parlementslid in 1996.

Zowel in de teksten die de huidige canonplannen rechtvaardigen, als in de discussies rond het voorstel Vandenbroeke uit 1996 is sprake van de verzuchting dat de Vlaming met trots naar zijn geschiedenis dient te kijken. Het begrip trots zelf duikt ook heel nadrukkelijk op in een nog oudere poging om de geschiedenis van Vlaanderen te vatten in een canonachtige benadering. Namelijk die waarbij een galerij van grote Vlamingen uit het verleden als voorbeeld wordt gesteld voor het nageslacht en in de eerste plaats voor de Vlamingen uit de eigen tijd.

uit 1996: <https://www.vlaamsparlement.be/parlementaire-documenten/parlementaire-initiatieven/231649> Verder: Vlaams parlement, handelingen 64, vergadering van 9 juli 1996 (voornamelijk pp. 3320-3348).

“Elk volk heeft zijn trots ! Hierop steunt het zijn aanspraak op hoogste levensrechten. Die trots, die glorie moeten het zijn, welke een volk tot meer vruchtbaarheid, tot rijker ontplooiing brengen (...) Niet door in een geheiligde wijding ons over dien rijkdom heen te buigen en niet met trots alleen over het werk van deze voorgangers wordt Vlaanderen gediend.”

Zo staat het te lezen in het voorwoord op *100 Grote Vlamingen. Vlaanderens roem en grootheid in zijn beroemde mannen* een boek dat in 1941 verscheen.²⁹ Een collectief werk dat werd aangestuurd door een beroepshistoricus, Robert Van Roosbroeck.³⁰

De naam Van Roosbroeck doet bij velen wellicht geen belletje rinkelen, een korte toelichting tussendoor dan maar.³¹ Robert (Rob) Van Roosbroeck (1898-1988) was een in Leuven opgeleid historicus waar hij doctoreerde in 1930. Zijn onderzoek spitste zich toen en nadien vooral toe op de Opstand van de Nederlanden tegen Spanje in de loop van de 16de eeuw en ook heel nadrukkelijk op de figuur van Willem van Oranje, de Zwijger. Maar Van Roosbroeck heeft zich nooit enkel op deze periode laten vastpinnen, zo was hij ook auteur/redacteur van de eerste grote *Geschiedenis van Vlaanderen* in de periode 1936-1940. Kort na de Duitse inval in mei 1940 trad hij toe tot de Vlaamse SS. Met steun van de Duitse historicus Franz Petri die hij al van voor de oorlog kende en die tijdens de bezetting verantwoordelijk werd voor cultuur en wetenschap bij de *Militärverwaltung* (het militair bestuur van bezet België en delen van Noord-Frankrijk) werden diverse pogingen ondernomen om hem een professoraat te bezorgen.³² Aan de ULB mislukte dit, de onderneming gaf zelfs aanleiding tot de sluiting van de universiteit. Aan de Rijksuniversiteit Gent had hij meer succes, eerst aan de rechtenfaculteit in 1941, in 1943 uiteindelijk ook in de faculteit letteren en wijsbegeerte. Tussendoor, in 1942, was hij ook schepen van onderwijs in Groot-Antwerpen geworden, en vanuit deze aanstelling onder meer bevoegd voor het segregeren van Joodse kinderen in

²⁹ L. Elaut, L. Grootaers, R. Van Roosbroeck & A. Vermeylen (ed.), *100 Grote Vlamingen*, Antwerpen, 1941.

³⁰ M. Beyen, “Een werk waarop ieder Vlaming fier kan zijn?”. *Het boek 100 Grote Vlamingen (1941) als praalafcade van het Vlaams-nationale geschiedenisbouwwerk*, in: J. Tollebeek, G. Verbeeck & T. Verschaffel (ed.), *De lectuur van het verleden. Opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aangeboden aan Reginald De Schrijver*, Leuven, 1998, pp. 411-440.

³¹ We beschikken sinds kort over een gedegen biografie van de man: A. Van Nimmen, *Rob Van Roosbroeck en tijdgenoten. Het verdriet van Vlaanderen*, Gent, 2014.

³² Franz Petri was auteur van een doctoraat over de taalgrens in huidig België, een werk dat de politiek van Hitler in het bezette België heeft beïnvloed. Gedurende de bezetting fungeerde Petri als ‘Kulturreferent’, hij onderhield als dusdanig nauwe contacten met de extreem rechtse vleugel van de Vlaamse beweging, zie: W. Dolderer, *Petri, Franz*, in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, deel 2, Tielt, 1998, pp. 2467-2468. Aan te vullen met een kritische evaluatie van de ‘Westforschung’ door de Nederlandse socioloog H. Derks, *Deutsche Westforschung. Ideologie und Praxis im 20. Jahrhundert*, Leipzig, 2001, passim en verder H. Derks, *German Westforschung, 1918 to the present. The case of Franz Petri, 1903-1993*, in: I. Haar & M. Fahlbusch (ed.), *German scholars and ethnic cleansing 1919-1945*, Oxford-New York, 2005, pp. 175-199. Na de Tweede Wereldoorlog en een proces van denazificatie keerde Petri terug naar het academisch bedrijf als hoogleraar in Bonn en Münster.

de Antwerpse scholen. In 1941 heeft hij, in samenwerking met vele andere historici, een reeds voor de oorlog opgestart project de *100 Grote Vlamingen* afgewerkt. Na de oorlog werd hij bij verstek ter dood veroordeeld wegens collaboratie. Hij leefde negen jaar ondergedoken, maar vanaf 1954 verbleef hij uiteindelijk officieel in Nederland (Breda). Ondertussen had hij andermaal intellectuele erkenning gevonden eerst bij de Norbertijnen in Vlaanderen en in Duitsland en gaandeweg in meer algemene zin, zodat hij vanaf de jaren zestig weer ongestoord ook in België kon publiceren. Er ook wonen heeft men hem nooit toegestaan gezien zijn veroordeling, hij is er wel begraven. In de jaren 1972-1979 fungeerde hij nog als hoofdredacteur van een vijftiendelig werk *Twintig eeuwen Vlaanderen*.³³ Vele collega's die als medewerkers werden aangezocht hebben dit geweigerd, of anders geformuleerd: ze hadden hun conclusie getrokken na het avontuur van de *100 grote Vlamingen*. Voortschrijdend inzicht heet zo iets.

Een recente synthese over het ontstaan van het concept Vlaanderen in de politieke Belgische context door zowat de grootste kenner ervan, Lode Wils, illustreert deze aandrang binnen de Vlaamse beweging om via haar visie op de Vlaamse geschiedenis aan natievorming te doen. Reeds in de vroege jaren twintig van de twintigste eeuw had de latere VNV-voorman historicus Jozef Elias geijverd voor het oprichten van een Vlaams geschiedkundig tijdschrift en een Vlaamse geschiedschrijving als correctie op Pirenne en om "*de jeugd een houvast te geven tegen het inzijspelend gif der officiële historiografie*" zoals hij het in 1924 reeds verwoordde.³⁴ Aangezien, zoals Wils ook overtuigend aangeeft, de radicale vleugel van de Vlaamse beweging door haat jegens België werd gedreven, werd ook de incarnatie van de Belgische historiografie bij uitstek, het werk van Henri Pirenne een geliefkoosde schietschijf.³⁵

33 Over de traditie van een 'Vlaamse' geschiedschrijving in een Belgische en Europese context: E. Witte, *Voor vrede, democratie en wereldburgerschap en Europa. Belgische historici en de naoorlogse politiek-ideologische projecten (1944-1956)*, Kapellen, 2009, pp. 38-47 en 249-257.

34 L. Wils, *Op zoek naar een natie. Het ontstaan van Vlaanderen binnen België*, Kalmthout, Polis, 2020, pp. 325-346 (het citaat op p. 333). In hetzelfde werk treft men ook uitstekende hoofdstukken over Pieter Geyl (zie infra) en Rob van Roosbroeck aan.

35 Een en ander leidde tot een opmerkelijke en excessieve aanval: Petri schreef na het verschijnen van het laatste deel van Pirenne's *Histoire de Belgique* een recensie van meer dan honderd pagina's en greep de kans om een obituarium van Pirenne te schrijven waarin hij diens stellingen verwierp omwille van het niet erkennen van de volkische elementen in de geschiedenis: P. Schöttler, *After the deluge: the impact of the two world wars on the historical work of Henri Pirenne and Marc Bloch*, in: S. Berger & C. Lorenz (ed.), *Nationalizing the Past*, [...], p. 409. Het bewuste obituarium: F. Petri, *Henri Pirenne †*, in: *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, nr. 28, 1935, pp. 408-410. In dit verband dient opgemerkt dat het reduceren van Pirenne tot enkel en alleen een nationaal Belgisch historicus geen recht doet aan diens intellectuele evolutie, zo was hij een der eerste historici om ook het concept van een geschiedenis van Europa te lanceren, als reactie op de nefaste impact van nationalisme tijdens de Eerste Wereldoorlog, zie: M. Boone & S. Keymeulen, "*Personne ne songe à l'Europe, sauf quelques utopistes sans voix et sans force*": *Henri Pirenne (1862-1935) et l'histoire de l'Europe*, in: D. Crouzet (ed.), *Historiens d'Europe, historiens de l'Europe*, Ceyzérieu, 2017, pp. 209-226.

Kortom: het ophemelen van Vlaamse trots en het aanwenden van de Vlaamse geschiedenis is allesbehalve nieuw of verrassend in de context van de Vlaams-nationale politiek. Het canon-initiatief neemt daarmee plaats in een welbepaalde traditie. Wat niet impliceert dat daarom elke vorm van geschiedschrijving die naar Vlaanderen verwijst per definitie verdacht hoeft te zijn en dienstplichtig aan een Vlaams-nationale recuperatie.

Een andere recente ontwikkeling in de geschiedschrijving waarbij naar de geschiedenis van een welbepaald land of regio wordt verwezen, is de formule van de Wereldgeschiedenis. Ze knoopt de eigen nationale, regionale, lokale geschiedenis aan brede in vele gevallen wereldwijde ontwikkelingen en gebeurtenissen. Als dusdanig is het een variant op het *Lieux de mémoire* model, de lezer krijgt geen teleologisch narratief in de maag gesplitst, maar kan een eigen parcours in deze wereldgeschiedenis uitstippelen. Het model komt andermaal uit Frankrijk: *L'histoire mondiale de la France* onder leiding van de Franse mediëvist nu verbonden aan het Collège de France, Patrick Boucheron. Het boek verscheen in 2017 en beleefde tevens een groot commercieel succes met verschillende heruitgaven, ook in een pocketeditie. Het kreeg in 2018 navolging met een *Wereldgeschiedenis van Vlaanderen*.³⁶ Een inclusieve benadering van de geschiedenis waarvan verschillende hoofdstukken voor de publicatie in boekvorm ook gedeeltelijk in de krant *De Standaard* werden afgedrukt. Deze wereldgeschiedenis maakt duidelijk hoe de regio Vlaanderen in al haar wisselende bestanddelen en grenzen een ontmoetingsplaats was van groepen en culturen en in deze zin verbonden was met vele belangrijke internationale ontwikkelingen. In het voorjaar van 2020 verscheen ook een Franstalige versie van het werk: *L'histoire mondiale de la Flandre*.³⁷

DIDACTISCHE PROBLEMEN

Het is zoals met de Bourgeois Gentilhomme van Molière die zich realiseerde wanneer hij poëzielessen kreeg, dat hij zonder het te beseffen al zijn hele leven proza gepraat had. Net zo hebben we niet op de huidige canonplannen van de Vlaamse regering moeten wachten om een canonachtige benadering van de geschiedenis aan het werk te zien. Decennialang was het geschiedenisonderwijs al zeer 'canoniek'. Generaties Vlamingen zijn grootgebracht en tot in min of meerdere mate historisch inzicht gekomen dank zij de historiaprenten, de wandplaten in de klaslokalen, en dergelijke. Met andere woorden een wel erg vast geschiedenisbeeld, waarbij van de leerlingen verwacht werd dat ze het konden reproduceren. Het doet sterk denken aan het riedeltje van 'nos ancêtres les Gaulois' dat generaties Fransen in Frankrijk, maar ook leerlingen in de vele Franse kolonies over de hele wereld dienden af te dreunen. De vraag is dan

——— 36 M. Beyen, M. Boone, Br. De Wever e. a. (red.), *Wereldgeschiedenis van Vlaanderen*, Kalmthout, 2018 (in Franse vertaling: *Histoire mondiale de la Flandre*, Waterloo, 2019). Het werk kreeg in 2020 de prijs voor wetenschapscommunicatie van de Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen en kunsten van België (KVAB).

37 Naar aanleiding hiervan zie: C. Lanneau, 'Entretien avec Marc Boone', in: *Revue Générale*, 2020, pp. 83-92.

> "Ik vind het evident dat als mensen leven, werken en opgroeien in een bepaald land, dat ze dan iets weten van de geschiedenis en de cultuur van het land." Frits van Oostrom. [Wikimedia Commons, 2012]

ook of dit dan zo een goed eindresultaat heeft opgeleverd en of we eventuele tekortkomingen inzake historische kennis, als die er al zouden zijn, met een canon kunnen remediëren?

Het door de promotoren van de canon aangehaalde Nederlandse voorbeeld (waarover verder meer) verwijst naar het argument dat de Nederlandse canon nodig was omdat, volgens de Utrechtse literatuurhistoricus Frits van Oostrom, die als voorzitter van de canoncommissie de uitbouw van de Nederlandse canon heeft geleid, de historische kennis vooral bij de jeugd achteruitging. Afgezien nog van het feit dat de klacht dat jongeren hun verleden niet kennen stokoud is – het refrein weerklinkt al in de oudheid – is daar uiteindelijk weinig of geen betrouwbaar empirisch bewijs voor geleverd.

Er kan zelfs aangevoerd worden dat Nederland dit 'onheil' over zichzelf heeft uitgeroepen. In de zogenaamde mammoetwet van 1968 werd geschiedenis namelijk herleid tot een keuzevak in de bovenbouw van het secundair onderwijs en niet tegenstaande enkele latere correcties en aanvullingen (in 1995 onder meer) is deze situatie quasi ongewijzigd gebleven. Men krijgt wat men gezaaid heeft: het vak wordt afgebouwd, men stelt een achteruitgang van historische kennis vast en zoekt dan een oplossing in de vorm van een canon, eerder dan in een herwaardering van het vak. In aanloop naar de canon waren verschillende commissies in opdracht van de Nederlandse overheid aan het werk (commissie-De Wit, commissie-De Rooy). De commissie De Rooy schreef in 2001 een voor het hele land verplichte canon voor als 'oriëntatiekennis'.³⁸

³⁸ Zie een aantal prangende beschouwingen dienaangaande bij L. Dalhuisen & J. Van der Dussen, *Wat moeten de leerlingen weten? En wie maken dat uit?*, in: R. Bauer, M. De Smet, B. Meijns & P. Trio (ed.), *In de voetsporen van Jacob van Maerlant. Liber amicorum Raf De Keyser. Verzameling opstellen over middeleeuwse geschiedenis en geschiedenisdidactiek*, Leuven, 2002, pp. 420-436. En een overzicht van de Nederlandse plannen bij C.A. Davids, *Global history [...]*, pp. 8-10.

Canon van Nederland

-5500

1000

500

0

1500

1600

1700

1800

1900

1950

2000

canonvannederland.nl

< De Nederlandse canon met een slingerlijn van vijftig vensters die onderling verbonden zijn door zeven thematische hoofdlijnen. [www.canonvannederland.nl]

Uiteindelijk is men geland met het canon-initiatief dat door een commissie onder voorzitterschap van toenmalig voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschappen (KNAW) Frits van Oostrom werd uitgewerkt. De canon werd in 2006 aangeboden aan de minister, door het kabinet aangenomen in 2008 en per 1 augustus 2009 in bepaalde delen van het onderwijs (hoogste jaren van het basisonderwijs en eerste graad van het voortgezet secundair) ingevoerd. Uiteraard is over zin en onzin van deze canon in Nederland uitgebreid gediscussieerd.³⁹ Recent is de Nederlandse canon herzien en aangepast, op 22 juni 2020 presenteerde de 'Commissie herijking Canon van Nederland' onder voorzitterschap van de Utrechtse hoogleraar James Kennedy de herwerkte canon aan het publiek.⁴⁰ Een tiental vensters die in de eerste canon aanwezig waren, zijn verwijderd en vervangen door tien andere vensters.

De positie van het geschiedenisonderwijs is in Vlaanderen verschillend van de context die Nederland op weg zette naar een canon, in het algemeen is ze toch wat rooskleuriger.⁴¹ Ondanks vele pogingen van verschillende onderwijsministers om het aantal uren geschiedenis te reduceren, is het vakgebied veel minder teruggeschoefd dan in Nederland, niet het minst door het hardnekkige verzet van historici, alumni en lerarenverenigingen. Maar ook in België/Vlaanderen weerklinken met enige regelmaat klachten over een ondermaatse historische kennis bij leerlingen en het brede publiek.⁴² In 2007 haalde toenmalig federaal eerste minister Yves Leterme de internationale pers toen bleek dat hij niet wist waarom de Belgische nationale feestdag op 21 juli wordt gevierd en hij bovendien de nationale hymne (de *Brabançonne*) verwarde

39 Zie onder meer de discussie 'De Arena. Debat over zin en onzin van een nationale canon' met bijdragen van E. Jonker, M. Beyen en J.C. Kennedy in het historisch vakblad dat de geschiedenis van Noord en Zuid bestrijkt: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, jg. 121, 2006, nr. 1, pp. 76-105.

40 Zie <https://www.canonvannederland.nl/nl/page/141750/de-canon-is-vernieuwd> (geconsulteerd op 9 november 2020).

41 Zie K. Wils, Het leven of de liefde: geschiedenisonderwijs in Vlaanderen en Nederland, in: *Ons erfdeel*, jg. 46, 2003, pp. 695-706. Vlaanderen kent tot op heden geen canon, al veroorzaken vele handboeken door hun focus op vaak eurocentrische gebeurtenissen een canoniserend effect: K. Wils, *De verdampte canon & de gebetonneerde bron. Geschiedenisonderwijs in België in historisch perspectief*, in: *Over het mooie en het nuttige: bijdragen over de geschiedenis van onderwijs en opvoeding*, Antwerpen, 2008, pp. 239-254, ook in een Engelse versie: K. Wils, *The evaporated canon and the overvalued source: history education in Belgium. An historical perspective*, in: L. Symcox & A. Wilschut (ed.), *National History Standards. The Problem of the Canon and the Future of Teaching History*, Charlotte-North Carolina, 2009, pp. 15-31.

42 Een evaluatie daarvan: T. Van Havere, K. Wils, F. Depaepe, L. Verschaffel & K. Van Nieuwenhuyse, Flemish Students' Historical Reference Knowledge and Narratives of the Belgian National Past at the End of Secondary Education, in: *London Review of Education*, jg. 15, 2017, nr. 2, pp. 272-285.

met de Franse *Marseillaise*. Het zette het Franstalige liberale lid van de senaat, Alain Destexhe, ertoe aan om een wetsvoorstel in te dienen om, in nadrukkelijke navolging van het Nederlandse voorbeeld, een commissie van historici te vragen om 50 sleutelmomenten uit de Belgische geschiedenis als canon op te lijsten. Het wetsvoorstel werd niet aanvaard. Destexhe heeft dan maar zelf zijn top 50 samengesteld, met een opmerkelijke aandacht voor de Bourgondische geschiedenis, wat alvast aantoonde dat hij Pirenne goed gelezen had.⁴³

Het huidige geschiedenisonderwijs is ondertussen geëvolueerd, onder invloed van de ontwikkelingen van de geschiedwetenschap zelf. Het wil de leerlingen inzichten aanreiken die hun kritische blik aanscherpen en denken verruimen door de nadruk te leggen op historische processen en op de maakbaarheid van geschiedenis. Enkele van deze inzichten zijn: de hedendaagse logica kan niet zomaar op het verleden geprojecteerd worden, historisch inzicht betekent oog hebben voor contingentie en voor de eigen logica van het verleden, identiteit is per definitie een meerlagige constructie, historische mythevorming kan (en moet) ook het voorwerp van deconstructie zijn, politiek en ideologisch misbruik van het verleden is ook van alle tijden, maar kan geremedieerd worden... De canon, zoals die in zowel startnota als regeringsverklaring wordt omschreven "*het verhaal van de historische en culturele ontwikkeling van Vlaanderen als Europese natie*" lijkt haaks te staan op deze ambities. Met andere woorden: het canoniseren an sich van de geschiedenis houdt een groot epistemologisch risico in, namelijk dat van het uitschakelen van de historische 'agency' net omdat de voorgestelde elementen van de canon zo uitgesproken teleologisch zijn, terwijl het verleden bestaat uit een open, contingent en tot op grote hoogte onvoorspelbaar proces. In elke omstandigheid dienen zich verschillende mogelijkheden aan. Het is precies de uitkomst van het historisch proces dat deze mogelijkheden omzet in realiteiten. Als men dit proces niet het recht geeft te worden onderkend, sluit men uit dat de Vlaamse, Nederlandse, Franse enz. realiteit een andere richting had kunnen krijgen. We hebben daar in de eigen geschiedenis een mooi voorbeeld van: de Bourgondische eenmaking en vooral het falen daarvan. Karel Davids wijst op het gevaar van een zekere methodische regressie van zodra de canon in beeld komt. In het vakgebied is al jaren sprake van een tendens tot het verlaten van het eurocentrisme en het interdisciplinair kijken naar het verleden, terwijl een canon naar het verleden kijkt vanuit een 'nationaal' gedefinieerd en gelimiteerd cultuurhistorisch perspectief.⁴⁴

Bovendien is uitgerekend vorig jaar in Vlaanderen na veel voorbereidend werk een akkoord bereikt over de eindtermen geschiedenis voor de eerste graad van het middelbaar onderwijs. De plannen voor de tweede en derde graad zitten in de pijplijn. Dit

— 43 T. Lobbes & K. Wils, *Belgium*, in: L. Cajani, S. Lässig & M. Repoussi (ed.), *The Palgrave Handbook of Conflict and History Education in the Post-Cold War Era*, London, 2019, pp. 105-106. A. Destexhe, *50 dates-clés de l'histoire de Belgique*, Brussel, 2009.

44 C.A. Davids, *Global history* [...], pp. 7-8 en E. Jonker, *Op eieren lopen* [...], p. 85.

akkoord is door de toenmalige Vlaamse regering (met dezelfde politieke partijen die het nieuwe regeerakkoord ondertekenden) en het Vlaams parlement goedgekeurd. Gaat men dit nu overboord gooien ten voordele van een canon? En dan gaan we nog voorbij aan de mogelijke pedagogische neveneffecten op het lerarenkorps dat met een canon een afvinklijst krijgt voorgeschoteld. Het moge duidelijk zijn dat dit toch op een gespannen voet staat met de vaak beleden opwaardering van het lerarenkorps. En ook al is het vermoedelijk niet de bedoeling van de canoncommissie om de canon tot een afvinklijst herleid te zien, eens ze bestaat is het risico dat dit effectief het gevolg zal zijn (de Nederlandse ervaring indachtig) verre van denkbeeldig. Daarbij is de vaststelling dat wie of wat niet in de canon terecht komt, in de dode hoek van de canon belandt. Dit is zeker zo bij literaire en artistieke canons, waarvoor quasi onvermijdelijk de focus gaat naar de kwaliteit van de werken en het resultaat een pantheon is.⁴⁵ De vraag is, gegeven het tamelijk dwingende en politiek gestuurde karakter van de canon, of ook de onderwijsinspectie hieraan zal dienen te beantwoorden en eventuele sancties opleggen aan onwillige geschiedenisleraren, die er – een zekere kritische traditie en ingesteldheid in acht genomen – wellicht wel zullen zijn? In welke mate zal de duidelijke politieke sturing van dit hele proces een zekere 'vrijheid' laten, vermits het einddoel ook het bevorderen van de op zich moeilijk meetbare en dus zo goed als onmogelijk te omlijnen 'nationale trots' moet zijn?

In de nieuwe eindtermen geschiedenis is veel aandacht gegaan naar de zogenaamde referentiekaders. Deze verschillen fundamenteel van een canon. Een canon kijkt naar het verleden door één bril, een nationale en appelleert aan één enkele identiteitslaag van de leerlingen. Een referentiekader biedt vele lenzen aan om de blik scherp te stellen, het wil multiperspectivistisch historisch denken mogelijk maken. Deze perspectieven zijn veelzijdig: nationaal zeker, maar ook sociaaleconomische context, gender, cultuurhistorisch... Het biedt diverse identiteitslagen aan en opent voor de leerling de weg naar het ontwikkelen van een eigen meerlagige identiteit, met respect voor fundamentele Europese waarden, zoals mensenrechten, het geloof in de rechtsstaat, enz. Als dusdanig is een referentiekader opgenomen in de nieuwe eindtermen, nota bene op vraag van de vorige Vlaamse regering, voorgezeten door een N-VA politicus.

Kortom het huidige geschiedenisonderwijs negeert de Vlaamse geschiedenis uiteraard niet, de geschiedenis van de eigen regio wordt als een contingent gegeven ingepast in een breder Belgisch, Europees en mondiaal verband. Het wil een referentiekader aanbieden, geen canon opleggen.

⁴⁵ Zie de kritiek op de literaire canon van het Kantl (Koninklijke academie voor Nederlandse taal en letterkunde) die het heeft klaargespeeld om niet één titel die tussen 1658 en 1838 uitkwam te selecteren tot grote droefenis van wie de achttiende eeuw bestudeert: C. Madelein, B. Vanacker, L. Van Deinsen, K. Van der Haven & T. Verschaffel, *Lezen zonder verlichting. Over de dode hoek van de canon*, in: *De Lage Landen*, jg. 63, november 2020, pp. 46-48.

^ Schilderij met voorstelling van de Guldensporenslag, auteur onbekend, s.d.
[ADVN, VFBY 45]

Overigens in een aantal teksten – en andermaal wordt een vergelijking met gelijkaardige initiatieven in het literatuuronderwijs of in Nederland gemaakt – stelt men dat de canon een bij te stellen en in zekere zin ‘flexibel’ iets is. In 2019 is effectief een nieuwe Nederlandse canoncommissie van start gegaan, onder leiding van de Amerikaans-Nederlandse historicus James Kennedy.⁴⁶ Zoals gesteld heeft deze commissie haar nieuwe canon op 22 juni 2020 publiek gemaakt. Een deel van de opdracht was dat de canon meer aandacht gaat besteden aan de schaduwkanten van de Nederlandse geschiedenis. Hoe dan ook heeft de Nederlandse politieke overheid zich opmerkelijk

— 46 Zie voor de opdracht vanwege de minister, samenstelling en werkwijze van de commissie Kennedy: https://www.canonvannederland.nl/image/2020/6/18/boek_openvenster_decanonherijkt_download.pdf (geraadpleegd op 8 november 2020).

terughoudender opgesteld dan dit in de aanloop naar de werking van de Vlaamse commissie tot dusverre het geval is geweest. De voorzitter, James Kennedy heeft kennelijk een ruimere vrijheid genoten als het erop aankwam zijn commissie samen te stellen, in Vlaanderen was zelfs het bekendmaken van de samenstelling voorwerp van politieke communicatie. Ondertussen wordt heel erg op de onafhankelijkheid van de Vlaamse canoncommissie gehamerd, niet het minst door haar voorzitter.⁴⁷ Opvallend bij de voorstelling van de nieuwe Nederlandse canon was ook het voorstel om elke tien jaar een herijking van de canon door te voeren. Indien eenzelfde flexibiliteit wordt toegepast op de Vlaamse canon, met in het achterhoofd de grote politieke sturing, komt onvermijdelijk de vraag of men de canon dan gaat aanpassen indien een andere Vlaamse politieke meerderheid zich aandient? Een gedachte die met de meest recente opiniepeilingen voor ogen niet noodzakelijk grote vreugde genereert.

Het is op zich erg bevreemdend te horen dat een canon *an sich* niet zaligmakend zou zijn en bij tijd en wijle aan herijking toe is. Hoe canoniek is de canon dan nog wel? Holt men de betekenis van het begrip zelf niet uit door de canon meteen flexibel te maken? Canon doet, zeker voor een lezer met historische kennis en achtergrond uiteraard denken aan canoniek recht, aan een door autoriteit opgelegd geheel – er kleeft een parfum aan van welhaast pauselijke autoriteit (om niet te gewagen van onfeilbaarheid) van traditie en geloof. Aspecten die niet noodzakelijk verenigbaar zijn met kritisch wetenschappelijk inzicht. De canongedachte op zich houdt met andere woorden een aanslag in op het historisch wetenschappelijk bedrijf.

NEDERLAND = GIDSLAND?

Een (voorlopig) antwoord op de vraag ‘kunnen canons het soort geschiedenis bieden dat burgers in de 21ste eeuw willen en nodig hebben?’ waartoe ook de Nederlandse uitgever Maria Grever en Siep Stuurman van een in 2007 gepubliceerde bundel komen, luidt dan ook negatief. Evenmin helpt het om een nationale canon te vervangen door een soort alternatieve canon (tegen canons, ‘*history from below*’ vanuit gender of diversiteitsperspectief, enz.), het blijven canons en de wetenschapstheoretische bezwaren vallen daardoor niet weg. Toch zijn er volgens Grever en Stuurman ook positieve aspecten aan de Nederlandse canondiscussie. Het inzicht met name dat na-

⁴⁷ Zie het interview met Emmanuel Gerard in *Knack*, 17 november 2020, https://www.knack.be/nieuws/belgie/historicus-emmanuel-gerard-de-canon-past-niet-in-een-vlaams-nationalistisch-identitair-frame/article-longread-1666529.html?cookie_check=1605630496. Een merkwaardig interview waarin naast de stilaan gebruikelijke Pirenne-bashing de tegenstanders die bezwaren hebben tegen de canon het verwijt wordt toegeworpen “*dat alleen zij volstrekt verheven zouden zijn boven elke vorm van politieke of maatschappelijke beïnvloeding*”. Sluitstuk van deze apologie is de opdrachtbrief van de bevoegde minister B. Weyts waarin absolute onafhankelijkheid aan de commissie gewaarborgd wordt, wat toch op gespannen voet blijft t.o.v. de regeringsverklaring die op zowat alle terreinen als een bijbel, om niet te zeggen canon, wordt beschouwd.

tionale geschiedenis best gestalte krijgt door haar te verbinden met transnationale en globale connecties, en vooral het voordeel dat pluralisme in onderwijs kan betekenen. Een en ander spoort met de hierboven vermelde turn in de eindtermen en onderwijsvernieuwingen in het Vlaamse onderwijslandschap.

In de drang om de Vlaamse canon te promoten, is door de Vlaamse overheid bij herhaling en tot in het regeerakkoord toe naar het Nederlandse voorbeeld verwezen. Uit wat de lectuur van de bundel (en van andere publicaties over dit onderwerp) van Grever en Stuurman oplevert, moet hoe dan ook geconcludeerd worden, kon het ook anders, dat ook in Nederland niet echt sprake kan zijn van eensgezindheid over nut en zin van de canon. Het feit alleen al dat een herzieningscommissie aan de slag is geweest, die in haar eindconclusies zelf pleit voor een continue herijking onderstreept deze vaststelling. Dit weerhoudt de voorstanders van de canon niet om een heuse beïnvloedingsstrategie uit te bouwen. Een voorlopig hoogtepunt was een debat dat op 20 februari 2020 in 'deBuren, het Vlaams-Nederlands huis voor cultuur en debat' is georganiseerd. De Nederlandse delegatie werd er aangevoerd door de hoogleeraar Nederlandse literatuur in Utrecht, tevens gewezen voorzitter van de oorspronkelijke canoncommissie, Frits van Oostrom. Verder waren de deelnemers aan Nederlandse zijde Gerben Graddesz Hellinga, auteur van een boek over de Nederlandse canon en Lotte Jensen, lid van de herijkingscommissie canon van Nederland en hoogleeraar aan de Radboud universiteit. Aan Vlaamse zijde gaven present: Kevin Absillis, hoofd-docent (Nederlandse en algemene) literatuur aan de universiteit Antwerpen ondertussen lid van de commissie Gerard, Wim Vandenbussche, hoogleeraar Nederlandse taalkunde aan de Vrije universiteit Brussel en Marc Boone, historicus van de UGent. Vooral de literatuurwetenschappers bleken duidelijk overtuigd van de voordelen van een canon voor alvast hun vakgebied. De verwarring tussen een literaire canon, die wat Vlaanderen betreft door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, de in Gent gehuisveste Kantl, is uitgewerkt en ook recent is herijkt en een historische canon is daarvoor verantwoordelijk.⁴⁸ Inzicht in literatuur en in literaire procedés met hun vrij eenduidig af te lijnen criteria als stijl- en genrekenmerken appelleert aan andere competenties dan inzicht verwerven in historische processen. Hetzelfde geldt ook voor kunsthistorische beschouwingen. De numeriek belangrijke aanwezigheid van literatuur- en kunstwetenschappers in de Vlaamse canoncommissie zal deze met waarden geladen oordelen vermoedelijk wel versterken. Dat voor de literatuur en kunstwetenschap een canon een nuttig pedagogisch instrument kan zijn, behoort tot de verwachtingen. Voor het geschiedenisonderwijs is dat, zoals hiervoor uitvoerig geargumenteed, eerder twijfelachtig. Bovendien was het debat bij deBuren op zich bij voorbaat in een bepaald kader gesitueerd omdat het nogal nadrukkelijk uitging van de vraag 'wat kan Vlaanderen van Nederland leren?'. De ijver, die zeker

— 48 Zie voor de in 2015 voor het eerst samengestelde canon (die 50 + 1 literaire meesterwerken bevat) en in 2020 herzien werd: <https://www.kantl.be/literaire-canon> (geraadpleegd op 9 november 2020).

bij Van Oostrom heel groot was, bijna op het missionaire af, om het eigen gelijk te argumenteren deed bij momenten denken aan de aandrang waarmee, de ook uit Utrecht afkomstige Pieter Geyl (1887-1966) zijn vaak polemisch verwoorde standpunten naar voren bracht. Het was (en is) moeilijk om in de hele canondemarche niet een zeker herleven van het door Geyl in de jaren 1930 nadrukkelijk naar voren geschoven Groot-Nederlands ideaal te herkennen, zeker bij de oorspronkelijke initiatiefnemers in de Vlaamse regering. Dezelfde Pieter Geyl die vanwege zijn polemisch karakter de nodige bekendheid heeft verworven, is relatief laat tot inzicht gekomen dat bepaalde van zijn Vlaams-nationale vrienden (waaronder andermaal Van Roosbroeck) eigenlijk regelrecht tegen zijn eerder liberale opvattingen ingingen.⁴⁹ Een en ander is hem pas in het najaar van 1940 duidelijk geworden nadat hij als gijzelaar was afgevoerd naar het nazi-kamp in Büchenwald, vanwaar hij gelukkig heelhuids is teruggekomen.⁵⁰

Indien het hele debat in deBuren in een variant van een dovemansgesprek is geëindigd, dan heeft dit natuurlijk te maken met – alweer – de historische contingentie. Het proces van natievorming is voor het hedendaagse Nederland een fundamenteel ander proces geweest in vergelijking met een gelijkaardig proces in de Zuidelijke Nederlanden, het huidige België. Het louter bestaan van een Nederlandse natie sinds zeg maar de Republiek der verenigde provinciën (een venster dat niet langer voorkomt in de herijkte canon uit 2020!) is gewoonweg evidentier voor onderdanen en gezagsdragers; een canon is in een dergelijke context dan ook meer vanzelfsprekend. Marnix Beyen heeft het terecht opgemerkt in zijn kritische bemerkingen naar aanleiding van de eerste Nederlandse canon: “*de canon een zoveelste loot aan de stam van een sterk ontwikkeld Nederlands nationalisme*”.⁵¹ Met alle respect voor de vele discussies daarover die er ook in Nederland verder woeden en die in belangrijke mate academisch van aard blijven, in België en Vlaanderen ligt dit fundamenteel anders.

— 49 In de naoorlogse periode heeft Geyl, voor wie het zich afzetten, met soms erg geforceerde en niet ter zake doende argumenten, tegen Pirenne een jarenlange obsessie leek, een opmerkelijke creativiteit aan de dag gelegd om zijn positie op te poetsen en zich te verantwoorden, een zeer grondige analyse hiervan bij L. Wils, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en geschiedenis*, Leuven, 1994, pp. 384-428.

50 Over Geyl: L. Wils, *Op zoek naar een natie, [...]*, pp. 281-309, waarin de intellectuele filiatie tussen Geyl en de predikant J.D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard die al van bij de aanvang van de Eerste Wereldoorlog ijverde voor een activistisch (bij de Duitse bezetter aanleunend politiek) optreden in Groot-Nederlandse zin duidelijk wordt. Zie ook J. Tollebeek, ‘Begreep Geyl de Vlamingen? *Geschiedschrijving, politieke actie en de ‘ware’ identiteit*’, in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde te Leiden 2009-2010, 2011*, pp. 67-81, herdrukt in zijn *Een slapeloos doordenken van alle dingen. Over geschiedenis en historische cultuur*, Amsterdam, 2017, pp. 77-91.

51 M. Beyen, *Canons in dialoog*, in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, jg. 121, 2006, nr. 1, p. 94.

Een canon wordt – daarover laten zowel de voorbereidende nota De Wever als het Vlaams regeerakkoord weinig twijfel bestaan – een instrument dat door zijn inzet in onderwijs en onthaal bij het inburgeren van nieuwkomers “het verhaal van de historische en culturele ontwikkeling van Vlaanderen als Europese natie (laat) zien”. Dit is een onmiskenbare politieke agenda, die, nogmaals het voordeel van de duidelijkheid heeft en die vanuit Vlaams-nationalistisch standpunt logisch lijkt en ingebed is in een traditie binnen deze politieke strekking. Haar nut voor de ontwikkeling van de geschiedwetenschap en van het geschiedenisonderwijs is echter minder duidelijk en moet ter discussie worden gesteld. Dit is nogmaals duidelijk gemaakt in het opiniestuk dat een schare Vlaamse historici in *De Standaard* van 7 oktober 2020 lieten verschijnen en waarover daags nadien in de commissie onderwijs van het Vlaamse parlement is gedebatteerd.⁵²

Misschien is de vraag verkeerd gesteld of beter: verkeerd georiënteerd en moeten we ons eerder de vraag stellen ‘wat kan Vlaanderen bijvoorbeeld van Frankrijk leren?’ In 2005 woedde daar een felle discussie in de media en in de politiek naar aanleiding van de via een wet van 23 februari 2005 opgelegde verplichting om in het geschiedenisonderwijs de ‘positieve rol van Frankrijk in de kolonisatie’ te beklemtonen. De *fine fleur* van de Franse historische wereld heeft zich in deze gemobiliseerd, en is erin geslaagd om de wet te doen aanpassen. Dit gebeurde onder meer aan de hand van een sindsdien welbekende publieke oproep en petitie.⁵³ De korte tekst bevat enkele duidelijke uitspraken die, in het licht van het Vlaamse canondebat amper aan actualiteit hebben ingeboet. Zo worden volgende principes naar voren geschoven.⁵⁴

1. De geschiedenis is geen godsdienst. De historicus aanvaardt geen enkel dogma, respecteert geen verbod, erkent geen taboes. Hij kan best vervelend zijn.

2. De geschiedenis is geen moraal. De rol van de historicus is niet om op te hemelen, of om te veroordelen. Hij verklaart.

3. De geschiedenis is niet de slavin van de actualiteit. De historicus projecteert op het verleden geen eigentijdse ideologische schema’s, evenmin smokkelt hij heden-daagse gevoeligheden binnen in de gebeurtenissen van het verleden.

4. Geschiedenis is niet gelijk aan herinnering. De historicus verzamelt in een wetenschappelijke demarche de herinneringen van personen, hij vergelijkt ze onderling, confronteert ze met getuigenissen, voorwerpen, sporen en stelt zo feiten vast. De

— 52 Zie <https://digikrant.standaard.be/html5/reader/production/default.aspx?edid=4c251bc6-f6f8-4777-9955-1f7a007e3180>. De reacties in het Vlaamse parlement: <https://www.vlaamsparlement.be/commissies/commissievergaderingen/1424173/verslag/1429999>.

53 *Libération*, 13 december 2005.

54 De vertaling is van ondergetekende, de Franse formulering heeft het over de ‘historicus’ in een exclusief mannelijke vorm, de betekenis is uiteraard genderneutraal.

geschiedenis houdt rekening met de herinnering, ze laat er zich evenwel niet toe herleiden.

5. De geschiedenis is geen juridisch object. In een vrije staat komt het niet toe aan het parlement en al evenmin aan de juridische autoriteit om de historische waarheid te definiëren. De politiek van de staat, zelfs met de beste bedoelingen gemotiveerd, is niet de politiek van de geschiedenis.

Ere wie ere toekomt: Bart De Wever was reeds in 2002 tot gelijkaardige bevindingen gekomen.